

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Projekts “Nacionāla un starptautiska mēroga pasākumu īstenošana izglītojamo talantu attīstībai”
Nr. 8.3.2.1./16/I/002

Kā ir iespējams identificēt bērna talanta potenciālu izglītības iestādē?

Kāpēc bērna talanta potenciāla identificēšanā izmanto novērošanu?

Pētnieki nereti novērošanu raksturo kā visu pētniecības metožu pamatu (Adler&Adler, 1994), jo šī metode ļauj analizēt procesus, faktus, sociālo mijiedarbību no citas ārējas perspektīvas. Tieši tādēļ arī bērna talanta identificēšanā ieteicams izmantot novērojumus, nevis testus. Novērošana ir vienīgā metode, kuru pedagogi drīkst izmantot izglītības iestādē. Ticamu informāciju par talanta potenciāla izpausmēm var iegūt, novērojot bērna darbību individuāli vai grupā pēc iespējas dabiskākā situācijā. Veicot ikdienas novērojumus vai strukturētus, iepriekš plānotus novērojumus, pedagogs dokumentē bērna izpausmes un darbības, lai vēlāk tās analizētu un interpretētu.

Novērošanas darbībām jābūt sistemātiskām, jo izglītības iestādē ne tikai tiek identificētas talanta īpašās izpausmes, bet arī meklētas bērna talanta attīstības iespējas. K.Urbans šādu pedagoģisko pieeju sauc par “talanta veicinošo diagnostiku”, norādot, ka tradicionāla diagnostika ir diagnozes noteikšana, taču tai ir jāseko lēmumiem par veicināšanu vai neveicināšanu. “Talanta veicinošā diagnostika” nosaka kontekstu uzreiz divām pedagoģiskajām darbībām (Urban, 1996) – identificēšana un talanta attīstības veicināšana. Efektīva bērna talanta identificēšana ir atkarīga gan no pedagoga atvērtības, attieksmes un zināšanām par bērna talanta attīstību, gan no izmantotajiem komponentiem un indikatoriem identificēšanai izvēlētajā jomā (zināšanām par bērna talanta izpausmēm un to novērošanu).

Bērna talanta potenciāla identificēšanā ir nepieciešams izmantot kompleksu pieeju, kas ietver gan tiešu mijiedarbību ar bērnu, gan sarunas ar vecākiem un mācību procesā iesaistītajiem pedagogiem, veicot sistemātisku novērošanu ilgākā laika periodā.

Kādu novērošanas veidu izvēlēties?

Pedagogs novērojumu datu iegūšanai, sistematizēšanai un analizēšanai var izmantot gan atvērtos novērojumus (skatīt 1.tabulu), gan daļēji strukturētus novērojumus (skatīt 2.tabulu).

Izmantojot **atvērtus novērojumus** un iegūto datu apstrādi, pedagogam jāņem vērā, ka šāda pieeja var būt laikietilpīga gan datu vākšanas procesā, gan apstrādājot iegūtos

novērojumus. Turklāt atvērtu novērojumu gadījumā pastāv ticama iespēja, ka bērnam netiks piedāvātas situācijas, kurās iespējams novērot kādus noteiktus komponentus. Tai pašā laikā atvērti novērojumi var sniegt papildu informāciju par bērna talanta potenciālu kādā no jomām.

1. tabula. Atvērtu novērojumu posmi

Posms	Procedūras apraksts	Piemērs
1. Veikt regulārus novērojumus un tos fiksēt.	Pedagogs ikdienas situācijās, mācību stundās, ārpus stundām novēro bērna uzvedību, sniegumu un vismaz reizi nedēļā veic savu novērojumu pierakstu, izmantojot novērojumu pieraksta tabulas vai brīvas formas pierakstus.	Pedagogs izvēlas novērot bērna A darbību dažādās mācību stundās 3 mēnešus.
2. Izvērtēt situāciju kontekstu.	Pedagogs atzīmē novērojumus, cik bieži katrā noteiktā vidē vai situācijas kontekstā ir novērotas konkrētā bērna uzvedības, snieguma izpausmes.	Bērns A mājturības un mākslas stundās izsaka dažādas idejas uzdevumu veikšanai.
3. Dokumentēt biežāk novērotās bērna izpausmes.	Īsi un precīzi, bez interpretācijām pieraksta bērna izpausmes, sniegumu, reakcijas.	(Datums.) Mājturības stundā bērns A pedagogam stāsta, ka vēlas pagatavot koka svečturi, apvienojot koka un kādu citu materiālu, par kuru pedagogs iepriekš nav stāstījis. Fizikas prezentācijā par magnētiskajiem laukiem bērns A izmanto paša veidotas animācijas, kas atspoguļo tēmu.
4. Apkopot novērotās bērna izpausmes komponentu kopās.	Izveido sarakstu ar konkrētā bērna uzvedības izpausmēm, sniegumu mācību procesā, patstāvīgā darbībā, mijiedarbībā.	Praktiskajos darbos izmanto jaunas, iepriekš nepārrunātas tehnikas un pieejas. Brīvi izvēlas materiālus, lai realizētu idejas. Izsaka vēlmi piedalīties radošo darbu konkursā.
5. Interpretēt novērotos talanta potenciāla	Salīdzina savus novērojumus ar izstrādātajiem indikatoriem, aizpilda indikatoru sarakstus un kopā ar kolēģiem un vecākiem	Novērojumi parāda, ka bērns A spēj patstāvīgi izdomāt dažādas interesantas un netradicionālās pieejas, lai

aspektus.	interpretē iegūtos rezultātus, nosakot iespējamo talanta potenciāla attīstības līmeni kādā jomā.	paustu savas idejas gan mākslas darbos, gan mācību vielas izklāstā. Iespējams, bērns A vēlas savu stāstījumu padarīt saistošu, vizuāli pievilcīgu un aizrautīgi iegulda laiku un pūles, lai klausītājiem būtu interesanti. Tai pat laikā izmantotās animācijas var liecināt par bērna A aizraušanos ar datorgrafiku vai animāciju veidošanu. Novērojumi kopumā varētu liecināt par bērna A kreatīviātes potenciālu un talanta potenciālu intelektuālā jomā.
-----------	--	---

Daļēji strukturētu novērojumu priekšrocība – mazāk ietilpīga novērojumu datu apstrāde, taču šāda novērojuma laikā var nepamanīt kādas likumsakarības vai vides aspektus, ja tie nav iekļauti novērojuma shēmā. Pedagoģs pirms novērošanas sagatavo sarakstu ar interesējošiem jautājumiem, tēmām vai iespējamajiem indikatoriem. Indikatorus pedagoģam ieteicams veidot ne ļoti konkrētus, ne pārlieku vispārīgus, piemēram, pedagoģs mēneša griezumā novēro bērna psihomotoro sniegumu mācību stundās un ārpus tām.

2. tabula. Daļēji strukturēto novērojumu posmi

Posms	Procedūras apraksts	Piemērs
1. Izvēlēties novērojuma mērķi, objektu un subjektu.	Pedagoģs izvērtē un izvēlas (bērna izvēle var būt saistīta ar iepriekš veiktiem novērojumiem vai kādām grūtībām, vai panākumiem mācību procesā), kuru bērnu noteiktā laikā posmā (2 – 3 mēnešus) novēros, izmantojot talanta potenciāla identificēšanas indikatoru sarakstus.	Bērns A matemātikas stundās izrāda aizrautību un interesi par rēķiniem, arī citās stundās uzdod daudz jautājumu par skaitliskiem faktiem.
2. Piesaistīt resursus.	Vienojas ar citiem pedagoģiem, kuri strādā ar konkrēto bērnu, ka arī viņi veiks novērošanu konkrētos komponentos.	Pedagoģi, kuri pasniedz matemātikas, vēstures, ģeogrāfijas stundas, trīs mēnešu laikā veiks bērna

	Vienojas ar vecākiem par novērojumu veikšanu un sarunas laiku.	A novērošanu, pirms pētījuma savstarpēji vienojoties par to, kādus indikatoru sarakstus izmantos un vai visi vienādi izprot talanta jomas izpausmes.
3. Iegūt datus.	Veic novērojumus, izmantojot indikatoru sarakstus. Datu ieguve ir regulāra noteiktajā laika posmā.	Trīs mēnešus mācību stundās novēro bērna uzvedību organizētās un neplānotās situācijās, fiksē novērojumus.
4. Interpretēt datus.	Plānotā posma beigās organizē kopīgu tikšanos ar pedagogiem, lai pārrunātu iegūtos rezultātus, izvērtētu un interpretētu novērojumus un izvērtētu iespējamo talanta potenciāla attīstības pakāpi kādā jomā.	Kopīgi izskata aizpildītos indikatoru sarakstus, pēc tam pārrunā ar bērnu un vecākiem gūto informāciju, interpretē iegūtos datus. Secina, ka bērna talanta potenciāls kādā jomā ir "plaukstošs" pakāpē (secina par augsti attīstām spējām un to, ko nepieciešams pilnveidot).
5. Izstrādāt pieejas talanta veicināšanai.	Izstrādā pieejas, kas ir piemērotas konkrētā bērna spējām un var veicināt talanta attīstību.	Pārrunā ar kolēģiem, kādus uzdevumus var piedāvāt bērnam A, lai veicinātu atklātā talanta attīstību.

Kā pedagogam plānot un organizēt novērojumus?

Novērojumu plānošana un organizēšana sastāv no vairākiem posmiem – plānošana, novērojuma veikšana un dokumentēšana, novērojumu apkopošana un interpretācija.

Novērošanas plānošana.

Pedagogam ir svarīgi pārdomāt vairākus ar novērošanu saistītus jautājumus.

1. Kurus bērnus es novērošu? Kāpēc?

Pedagogam ir jāpieņem lēmums, kāpēc izvēlēties konkrētu bērnu novērošanai. Vai ir pamanīti augsti sasniegumi, spējas kādā jomā? Tikpat būtiski ir izvēlēties novērot

bērnu, kurš ir zaudējis interesi par mācību procesu, lai izprastu, vai bērnam mācību procesā trūkst izaicinājumu.

Izglītības iestādei kopumā ir jāpieņem lēmums, vai pedagoģiskais personāls ir gatavs pārmaiņām un spēj veidot pedagoģisko vidi tādu, kas veicina bērna talantu attīstību.

2. Kādā talanta jomā es veikšu novērojumus?

Talantīgs un vērīgs pedagogs, strādājot ar grupu, ievēro, ka kādam no bērniem ir spējas kādā jomā. Līdz ar to pedagogs pirms novērojumu veikšanas pārdomā, kāda bērna talanta potenciāla jomā ir nepieciešams novērot viņa spējas un sniegumu. Pedagogs var veikt novērojumus arī par bērna gatavību ieguldīt pūles un gūt sasniegumus vai veidot savus novērošanas indikatorus, vai izvēlēties sagatavotus sarakstus, taču būtiski ir labi izprast (izpēta, pārdomā un definē) galvenos komponentus konkrētajā jomā.

3. Kā es iegūšu informāciju par bērna spējām un personības iezīmēm?

Pedagogs pārdomā, kādi uzdevumi tiks piedāvāti vai kādas situācijas tiks radītas, lai būtu iespējams novērot noteiktas bērna darbības, reakcijas, kas atbilstu izvēlētajiem indikatoriem.

4. Kad es veikšu novērošanu?

Pedagogs pārdomā, kādā laika posmā tiks veikti novērojumi, jo precīzākai informācijas iegūšanai novērošana jāveic regulāri un ilgākā laikā. Noteiktus indikatorus katru reizi novēro vienādās vai ļoti līdzīgās situācijās.

5. Kā es iesaistīšu citus pedagogus un vecākus?

Pedagogam ir jāpārdomā, kurus no kolēģiem aicināt novērot bērnu citās situācijās, kad un kā organizēt tikšanos, lai pārrunātu un interpretētu veiktos novērojumus. Tikpat nozīmīgi pārdomāt, kad aicināt uz sarunu vecākus un kā virzīt sarunu par bērna spējām mājas vidē.

Novērojumu veikšana un dokumentēšana.

Novērojumos iegūtie dati tiek sistematizēti. Veicot novērojumus, ir svarīgi precīzi nošķirt novērojumus no interpretācijas. Novērošanas procesu var salīdzināt ar kameras principu, kad tiek fiksēta konkrēta redzēta vai dzirdēta informācija. Tas var būt konkrēts izteikums vai konkrēta rīcība, darbība, piemēram, pedagogs uzsāk diskusiju par kādu jautājumu, bet bērns diskusijas laikā uzdod daudz paplašinošu jautājumu par tēmu un spēj padziļināt diskusijas tēmu. Savukārt interpretācija tiek balstīta uz konkrētiem datiem, kas iegūti novērojumos. Pedagogs dokumentē novērojumu, piemēram, "bērns A ir motivēts stundas darbam, A bija aizrāvēs ar piedāvāto diskusijas tēmu, izrādīja aktīvu interesi". Novērojumus var dokumentēt brīvā pierakstā vai var izmantot novērojumu pierakstu veidlapu (skatīt 3. tabulu).

3.tabula. Novērojumu pieraksta veidlapa.

Novērojamā klase _____			
Datums, laiks	Vieta (stunda vai ārpusstundas aktivitāte)	Situācija (Īss situācijas apraksts)	Bērna uzvedība, darbība, reakcija
10.11.2019. 10:00-11:00	Literatūras stunda 10.klasē. Klasē notiek grupu darbs par autora daiļradi.	Bērniem ir dots uzdevums izveidot kādas noteiktas lugas vai stāsta varoņa portretu. Grupā ir 4 bērni: A, B, C, D	Bērns B sēž un skatās grāmatā, citiem saka: "Vajag ātri paskatīties vēlreiz par to varoni." Bērns C sniedz grupai norādes: "A, tu apraksti pozitīvās īpašības. B, atrodi, kas viņa personībā ir negatīvs. D, tu varētu viņu uzzīmēt, jo tev padodas zīmēšana." Bērns A, jautā bērnam C: "Ko tu pats darīsi?" Bērns C saka: "Sameklēšu un raksturošu iespējamās varoņa vērtības."

Novērojumu apkopošana un interpretēšana.

Interpretējot iegūtos novērojumus un indikatoru sarakstus, pedagogs rūpīgi analizē un pārdomā, kādai talanta potenciāla attīstības pakāpei noteiktā jomā atbilst konkrētā bērna sniegums. Bērna talanta potenciāla identificēšanā ir noteiktas četras attīstības pakāpes, kas veidotas pēc analogijas ar auga attīstību. Pedagogs, nosakot iespējamo bērna talanta attīstības pakāpi, var izvērtēt ne vien bērna resursus un iespējas, bet arī iespējamās vai esošās grūtības kādā jomā. Tabulā (skatīt 4. tabulu) apkopoti gan bērna resursi, gan iespējamās grūtības, kas būtu jāņem vērā, plānojot un organizējot mācību procesu bērnam, kam ir identificēts talanta potenciāls kādā jomā.

4. tabula. Bērna talanta attīstības pakāpju raksturojums

Talanta potenciāla attīstības pakāpe	Pakāpes raksturojums	Bērna resursi	Bērna iespējamās grūtības mācību vidē
“Snaudošs” talanta potenciāls	Izpausmes bērna uzvedībā, mācību darbībā vai sniegunā nav novērojamas vai arī iezīmējas ļoti vāji.	Var būt ārkārtīgi centīgs vai pretēji – nepiepūlēties jomās, kas viegli padodas.	Sasniegumi ir daudz zemāki nekā viņa potenciāls. Bērnam var būt zems pašvērtējums vai trūkst pārliecības par sevi un savām spējām.
“Dīgstošs” talanta potenciāls	Pedagogi un vecāki bērna uzvedībā, izpausmēs, sniegunā reti, atsevišķās situācijās var pamanīt nelielas talanta potenciāla iezīmes.	Reizēm uzrāda izcilas spējas vairākos konkrētas jomas aspektos, neiegulda pūles jomās, kas padodas.	Bērnam var būt izaicinājuma trūkums, izolācija, bailes no neveiksmes, nemiers, zems pašvērtējums vai var izjust apkārtējo spiedienu, kas ierobežo vēlmi izpaust savas intereses.
“Plaukstošs” talanta potenciāls	Bērns ikdienas situācijās bieži demonstrē noteiktas prasmes, uzvedības izpausmes, kas ir netipiskas vairumam viņa vecuma bērnu, un izpausmes noteiktā talanta potenciāla jomā varētu būt vairāk attīstītas nekā pārējās talanta potenciāla jomās.	Bērns sev interesējošā sfērā, saskaroties ar grūtībām, turpina darbu un pabeidz iesāktos uzdevumus. Bērns bieži ir kautrīgs un atturīgs, reti uzdod jautājumus, jo viņš saprot un meklē patstāvīgi atbildes. Bieži demonstrē vai izrāda izcilas spējas vienā vai vairākās jomās.	Bieži nevēlas atšķirties no pārējiem, saplūst ar pārējo grupu. Var sajaukt ar mazāk spējīgiem, taču centīgiem. Spējas un to izpausmes konkrētā jomā var attīstīties disharmoniski.
“Ziedošs” talanta potenciāls	Bērns parasti (gandrīz vienmēr) reaģē uz situācijām radoši, patstāvīgi, netipiski vai pat ļoti atšķirīgi no vairuma vienaudžu izpausmēm.	Bērns ir aktīvs, darbīgs, izrāda iniciatīvu sev interesējošās darbībās. Patstāvīgi izvēlas darbības un rada idejas, iegulda pūles un izrāda neatlaidību, lai realizētu iecerēto.	Pie maz stimulējošas vides un spējām neatbilstoša noslogojuma var zaudēt iekšējo motivāciju. Var būt agresīvs, ļoti aktīvs vai pat traucējošs.

Kā pedagogs var izmantot izstrādātos bērna talanta potenciāla identificēšanas indikatoru sarakstus?

Veidojot talanta potenciāla identificēšanas indikatoru sarakstus, tika izmantoti pētījumi par bērna talanta attīstību (Kraeger, 2015; Munro, 2013; Robinson & Clinkenbeard, 2008 u.c.). Balstoties uz "talanta veicinošās diagnostikas" principiem, indikatori ir izmantojami gan bērna talanta potenciāla identificēšanai, gan plānojot aktivitātes talanta attīstības veicināšanai.

Katras jomas indikatoru sarakstus veido komponenti un indikatori. Bērna darbībā, sniegunā var neatspoguļoties visas minētās izpausmes, kā arī apgalvojumi var neietvert kādas specifiskas konkrētā bērna talanta potenciāla izpausmes. Balstoties uz novērojumos iegūto informāciju, katrs indikators tiek novērtēts ar vienu no četriem atbildes variantiem, lai atspoguļotu, cik bieži konkrētās izpausmes, darbības bērnam novērojamas. "Nekad" atzīmē, ja bērnam šādas izpausmes nav novērotas. Secinājums "reti" nozīmē, ka bērnam šādas izpausmes ir novērojamas atsevišķās reizēs. Secinājums "bieži" parāda, ka bērnam izpausmes novērojamas bieži vai laiku pa laiku. Secinājumu "vienmēr" pedagogs atzīmē, ja bērnam šādas talanta potenciāla izpausmes novērojamas pastāvīgi un konsekventi.

Izstrādātos indikatoru sarakstus ieteicams aizpildīt pedagogam, kurš bērnu pazīst ne mazāk kā 6 mēnešus un kuram ir pozitīva saskarsme ar bērna ģimeni. Lai pedagogam būtu iespējams izvērtēt bērna talanta potenciāla aspektus, objektīvākai novērtēšanai indikatoru sarakstus ieteicams aizpildīt kopā ar citiem pedagogam.

Aizpildot indikatoru sarakstus, pedagogam jāņem vērā, ka ne katrs bērns savā darbībā, izpausmēs atspoguļos vairumu sarakstā minēto indikatoru. Pedagogs var novērot bērna uzvedībā arī specifiskas vai netipiskas izpausmes, kas nav aprakstītas dotajos talanta potenciāla identificēšanas indikatoros. Līdz ar to pedagogi, diskutējot un interpretējot novērojumus, var pārrunāt novērotās specifiskās izpausmes un izvērtēt, kādai talanta potenciāla jomai tās varētu atbilst.

Literatūra

1. Adler, P. A., & Adler, P. (1994). Observational techniques. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 377-392). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
2. Baker L.M. (2006). Observation: A Complex Research Method. *Library trends*, Vol. 55, No. 1, pp. 171–189
3. Pipere, A. (2015). Kvalitatīvās pētniecības metodes. Martinsone K., Miltuze A. (red.) *Psiholoģija 1. Pamatjautājumi - teorijas un pētījumi*. (258.–287. lpp.). Rīga: Zvaigzne ABC.
4. Pipere, A. (2016). Primāro datu ieguves metodes. Martinsone K., Pipere A., Kamerāde D. (red.), *Pētniecība: teorija un prakse*. (pp. 212-277). Rīga: RaKa
5. Špona A., Čehlova Z. (2004). Pētniecība pedagoģijā. Rīga: "RaKa", 202 lpp.
6. Urban, K., K. (1996). Beispiele, 14 (H1), 1996, S. 21-27 (Friedrich Verlag, Velber, bzw. Kallmeyer'sche Verlagsbuchhandlung, Im Brande 19, 30926 Seelze)
7. Urban, K. K. (1990). Besonders begabte Kinder im Vorschulalter. Grundlagen und Ergebnisse pädagogisch-psychologischer Arbeit. Heidelberg: Edition Schindele/HVA
8. Urban, K.K. (1996). Besondere Begabungen in der Schule. Beispiele, Zeitschrift für Lehrer, 14 (1/1996), 21-27.